

СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕКСТЕНСИОНАЛІВ ТА ІНТЕНСИОНАЛІВ ІКОНІЧНИХ ЗНАКОВИХ ОДИНИЦЬ У ПОЕЗІЯХ Д. Д. КРЕМЕНЯ У статті з'ясовано сутність поняття «знак», визначено конструкти його денотативного навантаження, а також встановлено семантичні параметри екстенціоналів та інтенціоналів іконічних знаків у текстах поезій Д. Д. Кременя. Ключові слова: знак, іконічний знак, денотат, екстенціонал, інтенціонал. The article reveals the concept essence "sign", defines the markers of its denotats, establishes the semantic parameters of extensional and intensional of icons in poems by D. D. Kremin`. Key words: sign, icon, denotat, extensional, intensional.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні підходи до визначення параметрів іконічних знаків, представлених у текстах художньої літератури, скеровані насамперед на виявлення характерних ознак їхніх денотативних конструктів. Це зумовлено насамперед тим, що відношення між знаком-іконою та його денотатом у межах чітко окресленої автором комунікативної ситуації встановлюються не випадково, а абсолютно детерміновано й логічно. У зв'язку з цим більшість зарубіжних та вітчизняних семіологів звертає увагу на особливості екстенціоналів та інтенціоналів знаків-копій як індикаторів їхніх значень. Однак незважаючи на те, що проблеми семантичної кваліфікації іконічно неоднорідного тексту більшою мірою є вирішеними в мовознавчій парадигмі, питання вивчення знакових репрезентативів поезії як множини лінгвосеміотичних маркерів і дотепер залишається відкритим. Цілком зрозумілим вважається той факт, що семіотичного статусу твір набуває лише під час безперервної взаємодії мовних знаків, що й визначають кордони його семіозису та вказують на його місце у загальнокультурній семіосфері. Звичайно, для проведення ефективного лінгвосеміотичного аналізу поетичних творів необхідно брати до уваги три рівні існування знака: семантику, синтактику та прагматику. Саме в такій тривимірній площині семіотичний знак дозволяє з'ясувати явний та прихований зміст поетичного повідомлення, що репрезентується за допомогою певних лексико-семантичних домінант. Проте в цьому аспекті найбільшу лінгвальну потужність має семантика іконічних знаків, план вираження яких рівнозначно співвідноситься із планом змісту. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливостям поетики віршованих текстів присвячено наукові розвідки вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема В. В. Виногорова, Л. В. Димитренка, Б. М. Ейхенбаума, В. М. Жирмунського, О. О. Потебні, Б. В. Томашевського, Р. О. Якобсона. Вагомий внесок у розробку теоретичної бази лінгвосеміотичних досліджень поетичних творів зробили такі науковці, як Р. Барт, М. М. Бахтін, Н. С. Болотнова, Т. В. Гречушнікова, Ю. В. Каразін, Ю. Крістева,

Ю. М. Лотман, Л. М. Мурзін, Ю. С. Степанов. Проблеми семіотичних аспектів тексту висвітлено на сторінках монографій Ю. А. Шрейдера. Основи теорії семіотичних знаків та їхньої мовної представленості започатковано Ч. С. Пірсом. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як відомо, семіотична модель поетичного твору формується завдяки поєднанню форми та змісту, що забезпечує процес ефективного та правильного декодування знакових ситуацій. Проте головну роль у встановленні лінгвістичного потенціалу денотативних складників іконічних знаків відіграє їхня семантика, що є найпершим і найвагомим рівнем у процесі його їхньої вербалізації. Тому для здійснення лінгвосеміотичного аналізу іконічної площини поезій Д. Д. Кременя, що ввійшли до його збірок «Полювання на дикого вепра», «Травнева арка», «Південне саяво», необхідно враховувати семантичний складник та семіотичну маркованість знакових одиниць, денотативна складова яких формується через функціонування екстенціоналів та інтенціоналів, адже саме останні й виступають вербальними конститuentами знакових ситуацій поетичних творів. Мета статті – визначення семантичного потенціалу екстенціоналів та інтенціоналів іконічних знакових одиниць у поезіях Д. Д. Кременя. Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «знак» є центральним у лінгвосеміотиці, яке традиційно прийнято дефінувати як «слово, словосполучення, речення, текст, що використовується для позначення предметів, ознак, ситуацій тощо» [1, с. 74]. Доволі вагомим є визначення Ф. де Соссюра, який стверджує, що знак – це «умовна одиниця, системо утворюючий сегмент, що поєднує «план смутних понять» та «невизначений план звучання» [2, с. 68]. У цьому контексті для встановлення лінгвістичних параметрів змістового та формального планів знака необхідно зважати на його денотативний аспект, який виступає його «буквальним, універсальним, загальноприйнятим значенням, що у відносно незмінному вигляді розділяється та розуміється усіма потенціальними учасниками комунікації незалежно від їх культурних установок, забобонів, гендерної приналежності, класових характеристик та статусних позицій» [6]. Таким чином, денотативний бік тексту вказує на передумови його створення, а також ті мовні одиниці, що є абсолютно зрозумілими адресату мовлення. Зауважимо, що в денотаті знака будь-якого типу ядерними складниками є екстенціонали та інтенціонали. Так, екстенціонал знака – це «клас усіх його допустимих денотатів» [7, с. 33], а інтенціонал, у свою чергу, є його смислом, тобто «поняттям, що відповідає знаку, способом, яким знак вказує на місце означуваного в системі явищ» [7, с. 36]. Зважаючи на те, що іконічний знак виступає «репрезентатомом, чия репрезентативна якість є його первинністю» [5, с. 201], доцільно говорити про те, що його семантичний потенціал формують якраз денотативні конструкти, що яскраво репрезентують основне значення та смисл, а також вказують на особливості функціонування цього знака в конкретному мовленнєвому акті. Аналіз іконічних знаків, представлених у вищезазначених поетичних збірках Д. Д. Кременя, дав підстави для їхнього розподілу за 8 екстенціональними групами (далі – ЕГ), мовними виразниками яких є номінації-інтенціонали. Зокрема ЕГ «Племена» представлено назвами племен, які довгий час перебували на території Київської Русі. Інтенціоналами цієї групи є такі лексеми: варяги, вікінги, елліни, половці, печеніги, скіфи, анти. Наведені знаки є номінаціями загальноновживаної лексики. ЕГ «Літератори» репрезентовано такими інтенціоналами, що є власними іменами українських та зарубіжних письменників і поетів, а саме Гесіод («...Тут славу першого поета ще все чекає Гесіод» [4, с. 58]); Дж. Байрон («Байрон з Міссолунгі. Це вже стиль» [4, с. 4]); Ду-Фу («Йдуть читці Кобзаря і Ду-Фу» [4, с. 9]); В. Яворівський («І грамотку вручають Яворівському» [4, с. 10]); Д. Павличко («Що

обійде на віражі й Павличка» [4, с. 10-11]); М. Сервантес і Х. Лорка («... У країні Сервантеса й Лорки» [4, с. 26]); М. Бажан («... Я тямлю останній прихід Бажана» [4, с. 36]); О. Блок («Так гуло в революцію Блоку» [4, с. 91]);

Розділ IV. Лінгвістика тексту і контекстні вияви лексичних одиниць

141

А. Данте («До Дантових ми ближче й ближче кіл?» [3, с. 177]); М. Жванецький та В. Висоцький «І геном – Жванецький і Висоцький» [4, с. 30]); О. Пушкін («Читала Пушкіна вона» [43, с. 182]); Т. Шевченко («Не журися, Шевченку, не треба» [3, с. 133]). У цій групі іконічними знаками є прізвища людей. Варто сказати, що образи О. Пушкіна і Т. Шевченка використовуються Д. Д. Кременем неодноразово. Можливо, постійна «іконізація» цих постатей літератури зумовлена індивідуальним світобаченням поета та його власними вподобаннями. ЕГ «Художники» містить такі інтенсionali, як П. Пікассо та А. Модільяні, про яких поет говорить: «У богемі усі – Пікассо й Модільяні. Мертвий Семан і мертвий Бездір... Але ватра не згасла, і світить в тумані, І форель запливла в Синевир» [4, с. 22]. Крім того, згадує Д. Д. Кремень і Л. да Вінчі таким рядками: «... Сльоза да Вінчі серед літа Твоє обличчя обпекла!» [3, с. 186]. Іконічний пласт цієї групи також формують людські прізвища. ЕГ «Композитори» складається з власних імен та прізвищ видатних композиторів та музичних діячів, серед яких В.А. Моцарт і Й. Брамс. Саме про них митець пише так: «Оркестр дограває Моцарта. І починає – Брамса» [4, с. 70]. Доволі численною виявилася й ЕГ «Політики», інтенсиональними складниками якої є іменами київських князів, царів, вождів, президентів, державних діячів, сучасних політиків. До цієї групи уналежнено такі постаті, як Цезар («І жили, як Цезар повелів...» [4, с. 3]); Г. Потьомкін («Як колись Потьомкін на Січі» [4, с. 4]); Святослав («Із чашею, і череп Святослава» [4, с. 7]); Л. Кучма («Епоха: ні цензури, ні Кучми...» [4, с. 7]); С. Тигипко («У «Приватбанку» у Тигипка» [4, с. 34]); Б. Хмельницький, І. Мазепа («Ні Хмелі, ні Мазепа...» [4, с. 47]). Антропонімікон цієї групи є дещо ширшим, оскільки поетом використано не тільки прізвища на позначення певних осіб, але й прізвиська (Хміль – так називали Б. Хмельницького). ЕГ «Біблійні герої» складається з таких інтенсionali, що вказують на постаті біблійних персонажів, зокрема Каїна, Авеля та бога Саваофа. Наприклад: «Вже натрудились – Авель, Каїн...»; «А саркастичний босий дід, Бог Саваоф, сидить на хмарі І мов запрошує в політ» [4, с. 72]. ЕГ «Міфічні герої» репрезентується іменами героїв давньогрецьких міфів, серед яких такі: Одісей та Орфей («На фіг їм – Одісей і Орфей...» [4, с. 21]); Ахілл та Гектор («Полювання Ахілла на Гектора» [4, с. 21]); Артеміда та Геракл («І щит Артеміди, й Гераклом впольований тур» [4, с. 67]); Ікар («І літачок немов Ікар...» [3, с. 152]); Афродіта («Немов із піни Афродіта» [3, с. 182]); Єлена («Неначе прекрасна Єлена із «Іліади»» [3, с. 185]). ЕГ «Літературні герої» характеризується навмисним уведенням до текстів поезій Д.Д. Кременем імен персонажів із творів інших авторів, що загалом вказує на інтертекстуальну функційність аналізованих творів. Так, інтенсionalьну потужність засвідчують такі власні назви: Йорик («Гамлет» В. Шекспіра): «На старій квадризі із Нью-Йорка На Одеське вимчиш ти шосе. І заплачеш: – Йорик, бідний Йорик. Хто тепер заплатить нам за все?» [4, с. 31]; Онегін («Євгеній Онегін» О. Пушкіна): «Бідний Пушкін – фракком до народу.

Як Онегін, п'є французьку воду, На столі розтало монпансьє...» [4, с. 30]; Алладін (з арабської народної казки): «Очі морських мандрівців – немов Алладінові лампи» [3, с. 161]; Ромео і Джульєтта («Ромео і Джульєтта» В. Шекспіра): «О навіщо, навіщо, навіщо В вік ракет – традиційний букет, Як минувся той вік навечно, Вік Ромео і вік Джульєтт?» [3, с. 183]. Висновки. Отже, у текстах поетичних творів Д. Д. Кременя іконічні знаки, що виконують функцію позначення чи номінації концептуального об'єкта, закріпленого у свідомості автора й реципієнта, представлено здебільшого власними назвами, серед яких імена, прізвища та прізвиська людей, рідше – загальними номінаціями. Їхнє семантичне спрямування дозволило згрупувати їх у 8 груп залежно від характеру екстенціонала, а також визначити домінантні інтенціонали. Загалом ці денотативні маркери іконічних знаків є основою для створення мовної картини світу українців, а також моделювання простору поетичного семіозису. Перспективи подальших розвідок. Планується здійснити детальний лінгвістичний аналіз мовних одиниць, що формують семіотичні рівні поезій Д. Д. Кременя.

ЛІТЕРАТУРА 1. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов. – Изд. 3-е, испр. и доп. – Магас: Изд-во ИнГГУ, 2004. – 350 с. 2. Кирющенко В. Язык и знак в прагматизме. – СПб: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2008. – 200 с. 3. Кремень Д. Літопис (вибране). – Миколаїв: «Можливості Кіммерії», 2003. – 452 с. 4. Кремень Д. Полювання на дикого вепра. Нова книга: поезії. – К.: Факт, 2006. – 96 с. 5. Пирс Ч. С. Избранные философские прозведения / пер. с англ. К. Голубович, К. Чухрукидзе, Т. Дмитриева. – М.: Логос, 2000. – 412 с. 6. Полонская И. Н. Структура и процесс в семиотической концепции постструктурализма // Теория и практика общественного развития. – 2010. – № 3. – С. 9-13. 7. Попова З. Д. Знаковая ситуация в лингвосемиотике // Вестник ВГУ. Серия: Гуманитарные науки. – 2005. – № 2. – С. 208-216.